

JÓZEF KRUKOWSKI
Lublin

PROCEDURA UZNAWANIA SKUTKÓW CYWILNYCH MAŁŻEŃSTWA KANONICZNEGO W PRAWIE POLSKIM

1. UWAGI WSTĘPNE

1.1. Źródła prawa

W następstwie ratyfikacji konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską (Dz.U. 1998, Nr 51, poz. 318) do systemu prawa polskiego wprowadzona została nowa instytucja „małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi”, zwanego małżeństwem konkordatowym¹. Regulacje dotyczące tej instytucji zawarte są w następujących źródłach prawa:

– art. 10 Konkordatu;

– ustawie z 24 lipca 1998 r. „o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw” [=ustawa] (Dz.U. 1998, Nr 117, poz. 757);

– rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów [= rozporządzenie] (Dz.U. 1998 Nr 136, poz. 884).

¹ Zob. J. K r u k o w s k i, *Konkordaty współczesne. Doktryna–teksty (1964-1994)*, Warszawa 1995, s. 76-181; W. A d a m c z e w s k i, *Małżeństwo we współczesnych umowach Stolicy Apostolskiej z państwami*, Warszawa 1998, s. 89-157 (mps).

– obwieszczeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 listopada 1998 r. w sprawie ogłoszenia stanowisk, których zajmowanie upoważnia do wydania zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 par. 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (M.P. 1998, Nr 40, poz. 554).

– instrukcji Konferencji Episkopatu Polski z dnia 22 października 1998 r. dla duszpasterzy dotyczącej małżeństwa konkordatowego [=instrukcja] („Biuletyn Prasowy Katolickiej Agencji Informacyjnej” 1998, nr 90).

1.2. Dwa tryby zawierania małżeństwa cywilnego

Art. 10, ust. 1 konkordatu stawia zasadę: „Od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim. Istotna zmiana, jaką wnosi ten artykuł do prawa polskiego polega na tym, iż osoby, które zawierają małżeństwo w formie kanonicznej, nie muszą ponownie zawierać małżeństwa na forum państwowym, aby uzyskać skutki cywilne. Zaistnienie tych skutków jest uzależnione od spełnienia trzech warunków:

1) niezaistnienie po stronie nupturientów przeszkód wynikających z prawa polskiego;

2) złożenie przez nich podczas zawierania małżeństwa kanonicznego zgodnego oświadczenia woli dotyczącego wywarcia takich skutków;

3) wpisanie faktu zawarcia małżeństwa w aktach stanu cywilnego, na wniosek przekazany Urzędowi Stanu Cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny”.

Takie „uznanie skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego” stanowi „instrument”, dzięki któremu fakt zawarcia małżeństwa kanonicznego w obecności duchownego, tzn. w porządku społeczności kościelnej, rodzi skutki cywilne, czyli w porządku prawnym społeczności państwowej, bez konieczności ponownego celebrowania małżeństwa cywilnego². Taki instrument znalazł

² Na potrzebę przeprowadzenia reformy polskiego prawa rodzinnego przy okazji ratyfikacji konkordatu zwrócili uwagę m.in.: J. I g n a t o w i c z, *Nowa forma zawierania małżeństw (art. 10 Konkordatu)*, PS 1994, nr 2, s. 3-8; M. N a z a r, *Zawarcie małżeństwa według prawa polskiego z uwzględnieniem postanowień podpisanego 28 lipca 1993 r. Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, [w:] *Obrót prawny z zagranicą w sprawach stanu cywilnego. Konkordat. Materiały z seminarium w Lublinie w dniach 26-28 marca 1996 r.*, Lublin 1997, s. 89-144; A. M a c z y Ń s k i, *Zawarcie małżeństwa w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, tamże, s. 30-39; M. P i e t r z a k, *Zmiany w ustawodawstwie polskim*

już wcześniej zastosowanie w konkordatach zawartych przez Stolicę Apostolską z innymi państwami, jak: z Włochami (1926 i 1983) oraz z Hiszpanią (1976). Istnieją jednak między nimi nie tylko podobieństwa, ale również – różnice, które dotyczą warunków tego uznawania, a ściślej mówiąc procedury, jaką należy zachować w celu spełnienia tych warunków.

Konkordat polski nie określa tej procedury. Ustanowił ją prawodawca polski w „ustawie z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw” oraz w aktach wykonawczych do tej ustawy. Istota zmian, jakie zostały wprowadzone do prawa polskiego w celu dostosowania go do art. 10 Konkordatu, polega na wprowadzeniu do prawa polskiego nowego trybu zawarcia małżeństwa cywilnego. Do momentu nowelizacji dokonanej na mocy ustawy z 24 lipca 1998 r. prawo polskie uznawało jeden tryb zawarcia małżeństwa cywilnego, tj. przez oświadczenie woli obojga nupturientów wobec urzędnika stanu cywilnego i dwóch świadków. Po wejściu w życie tej ustawy istnieją w Polsce dwa tryby, czyli sposoby zawarcia małżeństwa cywilnego.

Pierwszy z nich polega na „złożeniu przez nupturientów oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński, w obecności kierownika u.s.c.” (art. 1 par. 1).

Drugi sposób zawarcia małżeństwa cywilnego polega na złożeniu oświadczenia w obecności duchownego i spełnieniu następujących przesłanek:

„1) oświadczenie przez nupturientów woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu;

2) sporządzenie przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa.

Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki małżeństwo uważa się za zawarte w chwili oświadczenia woli w obecności duchownego” (art. 1 par. 2).

jako następstwa instytucji konkordatu, PiP 1994, nr 1, s. 15; P. K u g ł a r z, F. Z o l l, *Małżeństwo konkordatowe. Analiza prawno-porównawcza zawarcia małżeństwa w prawie kanonicznym i w prawie polskim. Rozważania na tle konkordatu z 28 lipca 1993*, Kraków 1994; W. G ó r a l s k i, *Małżeństwo konkordatowe (art.10, ust.1 umowy Stolicy Apostolskiej i Rzeczypospolitej Polskiej z 1993 r.)*, [w:] *Obrót prawny z zagranicą w sprawach stanu cywilnego. Konkordat*, Lublin 1997, s. 76-88; T. S m o c z y Ń s k i, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 1997, s. 35-37; M. P i e t r z a k, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1995, s. 126; W. G ó r a l s k i, *Małżeństwo konkordatowe*, AK 127(1996), z. 1. s. 63; A. M ą c z y Ń s k i, *Skutki cywilne małżeństwa kanonicznego w świetle Konkordatu i prawa polskiego*, [w:] *Konkordat 1993. Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. J. Dyduch, Kraków 1998, s. 33.

Oba sposoby zawarcia małżeństwa są równorzędne w tym sensie, iż osoby zawierające małżeństwo wobec duchownego, jeżeli spełniły warunki określone w ustawie z 26 lipca 1998 r., są stronami związku małżeńskiego podlegającego prawu polskiemu tak samo jak osoby, które zawierają je wobec kierownika urzędu stanu cywilnego. Zarówno do jednych, jak i do drugich nupturientów odnoszą się te same przepisy dotyczące skutków cywilnych.

Drugi ze sposobów zawarcia małżeństwa cywilnego, o jakim mówi znove-lizowana ustawa, jednocześnie wywiera skutki kanoniczne, czyli wynikające z prawa kanonicznego, oraz skutki cywilne, czyli wynikające z prawa polskiego. Skutki kanoniczne pozostają w wyłącznej kompetencji władzy kościelnej, zaś skutki cywilne w kompetencji władzy państwowej (kan. 1059 KPK). Skutki cywilne małżeństwa podlegają więc wyłącznie władzy państwowej.

Zasadę uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego ustawodawca polski rozszerzył na inne „małżeństwa podlegające prawu wewnętrznemu Kościoła albo innego związku wyznaniowego” (art. 1 § 1 ustawy z 24 lipca 1998 r). Uznanie to rodzi skutki cywilne o prawnie, określone przez prawo polskie. Skutki te należy pojmować integralnie, tzn., że obejmują one: skutek generalny, jakim jest powstanie związku małżeńskiego na gruncie polskiego prawa, oraz wszystkie inne skutki prawne względem samych małżonków i osób trzecich, będące następstwem zawarcia małżeństwa.

Ustawa z 24 lipca 1998 r. stawia wymóg, aby nupturienti przy zawieraniu małżeństwa kanonicznego złożyli oświadczenie w sprawie nazwiska małżonków i ich dzieci, dlatego że zmiana nazwiska nie jest skutkiem wynikającym automatycznie z natury związku małżeńskiego, ale zależy od woli nupturientów.

1.3. *Trzy fazy zawierania małżeństwa konkordatowego*

Zawarcie małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi obejmuje serię czynności i aktów prawnych, jakie ma podjąć kierownik stanu cywilnego oraz przedstawiciel Kościoła, zwany w języku ustawowym „duchownym” Kościoła katolickiego lub innego związku wyznaniowego. Jest to *sui generis* procedura administracyjna polegająca na współdziałaniu podmiotu państwowej władzy administracyjnej, jakim jest kierownik urzędu stanu cywilnego, z podmiotem władzy kościelnej, zwanym w języku ustawy „duchownym” Kościoła katolickiego lub innego związku wyznaniowego. W procedurze tej należy wyróżnić trzy kolejne fazy: 1) poprzedzającą celebrowanie małżeństwa, 2) fazę celebrowania małżeństwa, 3) następującą po celebrowaniu małżeństwa.

2. POSTĘPOWANIE POPRZEDZAJĄCE CELEBROWANIE MAŁŻEŃSTWA

Formalności, jakie mają być dopełnione przed celebrowaniem małżeństwa, określa ustawa z 24 lipca 1998 r. Dotyczą one kompetencji kierownika u.s.c. i duchownego.

Działania, jakie mają podjąć wymienione wyżej podmioty, mają na celu stwierdzenie, iż między konkretnymi kandydatami do zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi nie ma przeszkód wynikających z prawa polskiego³. Postępowanie tych podmiotów na tym etapie przygotowania do zawarcia małżeństwa jest zróżnicowane w zależności od tego: czy nupturienti znajdują się w warunkach zwyczajnych, czy w niebezpieczeństwie śmierci.

2.1. *Postępowanie w warunkach zwyczajnych*

Art. 10, ust. 2 Konkordatu ogólnie postanawia, iż „Przygotowanie do zawarcia małżeństwa kanonicznego obejmuje pouczenie nupturientów o nierozwalności małżeństwa kanonicznego oraz o przepisach prawa polskiego dotyczących skutków małżeństwa”. Ustawodawca państwowy wprowadził w tym przedmiocie rozróżnienie między kompetencjami duchownego i kompetencjami kierownika u.s.c.

2.1.1. *Obowiązki duchownego*

Ustawodawca polski nakłada na duchownych Kościołów, których wierni mogą zawrzeć małżeństwo wyznaniowe ze skutkami cywilnymi, aby „przed zawarciem małżeństwa podlegającego prawu wewnętrznemu Kościoła albo innego związku wyznaniowego” poinformowali „osoby zamierzające zawrzeć to małżeństwo o treści podstawowych przepisów prawa polskiego dotyczących zawarcia małżeństwa i jego skutków” (art. 62 ustawy o a.s.c. z dnia 24 lipca 1998 r.).

Konferencja Episkopatu Polski w instrukcji z dnia 22 lipca 1998 r. zobowiązuje nupturientów, aby zgłosili się do właściwego urzędu parafialnego na trzy miesiące przed planowaną datą zawarcia małżeństwa kanonicznego, aby dopełnić:

- a) „formalności wymaganych przez prawo kościelne”,

³ Szerzej na temat różnic między skutkami kanonicznymi i skutkami cywilnymi małżeństwa konkordatowego zob: W. G ó r a l s k i, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce*, Warszawa 1998, s. 30-37; H. M i s z t a l, *Prawo małżeńskie*, [w:] *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Sandomierz 1999, s. 139-178.

b) „formalności związanych z uzyskaniem skutków cywilnych planowanego małżeństwa kanonicznego” (nr 11).

Duchowny, do którego zwrócą się osoby zamierzające zawrzeć małżeństwo konkordatowe, ma skierować je do kierownika urzędu stanu cywilnego, aby wydał im „Zaświadczenie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa”. Jednocześnie ma on obowiązek poinformować nupturientów o treści podstawowych przepisów prawa polskiego dotyczących zawarcia małżeństwa i jego skutków (nr 12). Odbywa się to poprzez zapoznanie ich z art. 1, art. 8 i art. 23 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, załącznik nr 2 do instrukcji KEP). Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. i instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z 22 października zobowiązuje więc duchownego do ścisłej współpracy z kierownikiem u.s.c. w celu przygotowania nupturientów do zawarcia małżeństwa konkordatowego.

2.1.2. *Kompetencje kierownika u.s.c.*

Ustawodawca polski nakłada na kierownika u.s.c. następujące obowiązki:

– Udzielenie osobom zamierzającym zawrzeć małżeństwo pouczenia o doniosłości zawiązku małżeńskiego i poinformowanie ich o przepisach regulujących prawa i obowiązki małżonków, o nazwisku małżonków i ich dzieci (art. 3 § 3 k.r.o.);

– Przeprowadzenie czynności zmierzających do ustalenia stanu wolnego kandydatów do zawarcia małżeństwa oraz braku innych przeszkód przewidzianych przez prawo polskie (art. 3 k.r.o.);

– Wydanie osobom zamierzającym zawrzeć małżeństwo w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa oraz treść i datę złożonych przed nim oświadczeń w sprawie nazwisk przyszłych małżonków i ich dzieci (art. 4 k.r.o.). Zaświadczenie to traci moc po upływie trzech miesięcy od dnia jego wydania;

– Poinformowanie nupturientów o dalszych czynnościach koniecznych do zawarcia małżeństwa.

Kierownik u.s.c. może odmówić wydania zaświadczenia osobom zamierzającym zawrzeć małżeństwo kościelne w razie stwierdzenia istnienia przeszkody, a w razie wątpliwości co do istnienia przeszkód ma zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu (art. 5 k.r.o.).

Kierownik u.s.c. ma sporządzić zaświadczenie zgodnie z wymogami określonymi w art. 18 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego. Wymogi te są następujące:

– „Zaświadczenie, o którym mowa w art. 4¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa i zaświadczenie, o którym mowa w art. 8 par. 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 par. 1 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, sporządza się według wzoru stanowiącego załącznik do rozporządzenia” (ust. 1).

– „Zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa kierownik urzędu stanu cywilnego sporządza w czterech egzemplarzach, z których trzy wydaje nupturientom, celem doręczenia duchownemu” (ust. 2).

Gdyby w późniejszym czasie ujawnione zostało, iż w chwili zawarcia małżeństwa (tj. w chwili złożenia oświadczeń określonych w art. 2 k.r.o.) istniała przeszkoda przewidziana przez prawo polskie, wówczas małżeństwo cywilne podlegać będzie unieważnieniu. Gdyby zaś oświadczenia co do woli uzyskania skutków cywilnych zostały złożone bez okazania duchownemu zaświadczenia określonego w art. 4¹ k.r.o., wówczas niemożliwe będzie sporządzenie przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa z powodu braku dokumentów, które stanowią podstawę sporządzenia tego aktu (art. 61 prawa o a.s.c.).

Jeżeli nupturienti nie okażą duchownemu zaświadczenia wydanego przez kierownika u.s.c., duchowny nie może przyjąć od nich oświadczeń przewidzianych w art. 1 par. 2 k.r.o., a tym samym nie może odbyć się ceremonia zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi.

Nowym elementem w ustawie z 24 lipca 1998 r. jest wprowadzenie kontroli sądowej nad czynnościami kierownika urzędu stanu cywilnego. Nowa regulacja dotyczy takiej sytuacji, w której kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia wykonania czynności (w tym przewidzianej w art. 4¹ k.r.o.), określonych w art. 7 prawa o a.s.c. Należy zaznaczyć, iż ustawa uzależnia sądową kontrolę zasadności tej odmowy od inicjatywy osób zainteresowanych.

2.2. Obowiązki duchownego w niebezpieczeństwie śmierci

W wypadku zaistnienia niebezpieczeństwa śmierci po stronie przynajmniej jednego z nupturientów zawarcie małżeństwa konkordatowego może nastąpić bez zaświadczenia kierownika u.s.c. (art. 9 par. 2 k.r.o.). Jeżeli w niebezpieczeństwie śmierci nupturienti nie mogą przedstawić duchownemu zaświadczenia stwierdzającego brak przeszkód wyłączających ważne zawarcie małżeństwa cywilnego, wówczas duchowny ma przyjąć od stron oświadczenie co do

braku przeszkód wyłączających zawarcie małżeństwa w prawie polskim. Z powodu braku zaświadczenia kierownika u.s.c., w którym byłyby pełne dane personalne co do tożsamości osób, duchowny może ustalić wszystkie te dane na podstawie dokumentów tożsamości nupturientów i sporządzić zaświadczenie o zawarciu małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi.

Ustawa nie stanowi normy w kwestii, czy duchowny asystujący przy zawarciu małżeństwa konkordatowego w niebezpieczeństwie śmierci może przyjmując oświadczenie stron o nazwiskach małżonków i ich dzieci. Istnieje więc luka w prawie dotyczącym tej sprawy. Należy sądzić, iż w takiej sytuacji duchowny może posłużyć się analogią *legis*, czyli zastosować normę zawartą w art. 25 par. 2 k.r.o w wersji znowelizowanej ustawą z dnia 24 lipca 1994 r., dotyczącą kompetencji kierownika u.s.c. Duchowny może więc przyjmując od stron oświadczenie również w sprawie nazwiska ich i ich dzieci, jeżeli w danej sytuacji przemawia za tym ta sama racja, tj. zarządzenie interesom nupturientów i ich dzieci (np. potrzeba legitymacji potomstwa).

3. POSTĘPOWANIE PODCZAS CEREMONII ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA

Opisane wyżej formalności, poprzedzające zawarcie małżeństwa stanowią tylko gwarancję prewencyjną ważnego zawarcia małżeństwa. Zawarcie małżeństwa następuje w momencie celebrowania małżeństwa, tj. złożenia przez nupturientów oświadczenia swej woli w odpowiedniej formie. Oryginalność konkordatu polskiego polega na tym, że postanawia on, iż strony powinny wyrazić dwa oświadczenia woli w celu zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi, a mianowicie:

1) oświadczenie woli co do zawarcia małżeństwa kanonicznego, czyli zgodnie z prawem wewnętrznym Kościoła katolickiego bądź zgodnie z prawem wewnętrznym innych Kościołów i związków wyznaniowych, wyliczonych w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji;

2) oświadczenia woli co do wywarcia skutków cywilnych.

3.1. *Złożenie oświadczeń woli co do zawarcia małżeństwa*

3.1.1. *Oświadczenie woli zawarcia małżeństwa w formie kanonicznej*

Zawarcie małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi następuje, gdy nupturienti wyrażą zgodne oświadczenie w formie kanonicznej. W tym sensie na mocy art. 10 konkordatu nastąpiła recepcja przepisów kościelnych dotyczących formy zawarcia małżeństwa. Poza recepcją pozostają natomiast prze-

pisy odnoszące się do przeszkód małżeńskich i wad zgody na zawarcie małżeństwa kanonicznego.

Należy zauważyć, iż KPK wyróżnia dwie formy zawierania małżeństwa: zwyczajną i nadzwyczajną.

1) Forma zwyczajna polega na wyrażeniu przez nupturientów zgody na zawarcie małżeństwa w warunkach zwyczajnych wobec przedstawiciela Kościoła, jako świadka urzędowego, którym może być ordynariusz lub proboszcz, bądź inny kapłan lub diakon przez nich delegowany, oraz wobec dwóch świadków zwykłych (kan. 1108). Funkcję świadka zwykłego może pełnić zarówno mężczyzna jak i kobieta, zarówno osoba ochrzczona jak i nieochrzczona, która w razie potrzeby może zaświadczyć o fakcie zawarcia małżeństwa.

2) Forma nadzwyczajna zaś polega na wyrażeniu zgody na zawarcie małżeństwa przez nupturientów w nadzwyczajnych okolicznościach w obecności samych świadków zwykłych, a mianowicie: gdy osoba kompetentna do asystowania w charakterze świadka urzędowego jest nieosiągalna lub nie można udać się do niej z powodu poważnej niedogodności, a istnieje niebezpieczeństwo śmierci lub roztropnie przewiduje się, że takie okoliczności będą trwały miesiąc czasu (kan. 1116). Zawarcie małżeństwa według formy nadzwyczajnej może nastąpić tylko w wymienionych wyżej wyjątkowych okolicznościach.

Ustawodawca polski zajął w tej sprawie stanowisko, iż przedmiotem uznania małżeństwa ze skutkami cywilnymi może być małżeństwo zawarte w niebezpieczeństwie śmierci, ale tylko w obecności duchownego. Istotną racją, dla której ustawa z 24 lipca 1998 r. zawęża zakres formy nadzwyczajnej zawarcia małżeństwa kanonicznego, jest dostosowanie prawa polskiego do postanowień konwencji nowojorskiej, której art. 1 wyraźnie wymaga, aby oświadczenia o zawarciu małżeństwa były składane przed właściwą władzą. Ustawodawca polski stawia więc wymóg, aby małżeństwa ze skutkami cywilnymi były zawierane wobec przedstawiciela właściwego Kościoła lub innego związku wyznaniowego.

3.1.2. *Oświadczenie woli wyrażone zgodnie z prawem wewnętrznym innego związku wyznaniowego*

W celu rozszerzenia konkordatowej zasady uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego na inne związki wyznaniowe – zgodnie z konstytucyjną zasadą równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych – do ustawy z dnia 26 lipca 1998 r. wpisano termin „małżeństwo podlegające prawu wewnętrznemu Kościoła albo innego związku wyznaniowego”.

„Termin ten ma zastosowanie do małżeństw zawartych w Kościołach i innych związkach wyznaniowych, mających status prawny uregulowany w formie ustawy [...]”. Zgodnie z art. 2 § 3 k.r.o. zastosowanie nowej regulacji, określonej w znowelizowanych przepisach k.r.o. i łączących się z nimi przepisach prawa o a.s.c., zależy od tego, czy ustawy, regulujące status prawny działających w Polsce Kościołów i związków wyznaniowych, przewidują wywołanie przez małżeństwo podlegające prawu wewnętrznemu danego Kościoła lub związku wyznaniowego takich skutków, jakie prawo polskie łączy z zawarciem małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. W związku z tym dokonano nowelizacji ustawy z dnia 17 maja 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 15a) oraz innych ustaw indywidualnych dotyczących sytuacji prawnej innych Kościołów i związków wyznaniowych, których władze wyraziły zainteresowanie taką regulacją, oraz ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Należy sądzić, iż w miarę rozszerzania listy związków wyznaniowych o uregulowanej odrębnymi ustawami sytuacji prawnej nastąpi dalsze rozszerzenie zakresu zastosowania nowej regulacji bez konieczności zmiany przepisów k.r.o. oraz ustawy o a.s.c.

W celu wykonania powyższego postanowienia ustawy, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał dnia 26 października 1998 r. obwieszczenie (M.P. Nr 40, poz. 554), w którym ogłosił wykaz stanowisk w poszczególnych Kościołach, których zajmowanie upoważnia do wydania zaświadczenia stanowiącego podstawę do sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 k.r.o. Zasadą uznania skutków cywilnych objęte zostały – poza Kościołem Katolickim – również małżeństwa zawierane w następujących Kościołach i Związkach wyznaniowych: 1) Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, 2) Kościół Ewangelicko-Augsburski, 3) Kościół Ewangelicko-Reformowany, 4) Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, 5) Kościół Chrześcijan Baptystów, 6) Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, 7) Kościół Polskokatolicki; 8) Kościół Starokatolicki Mariawitów, 9) Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, 10) Kościół Zielonoświątkowy.

3.2. Oświadczenie woli co do wywarcia skutków cywilnych

Drugim warunkiem uznania skutków cywilnych, jaki stawia art. 10, ust. 1, pkt 2, konkordatu oraz art. 1 par. 2 ustawy z 24 lipca 1998 r., jest złożenie przez nupturientów przy zawieraniu małżeństwa kanonicznego „zgodnego oświadczenia woli dotyczącego wywarcia takich skutków”. Art. 1, par. 2

k.r.o. stanowi: „Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu Kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu [...]”. Taki wymóg jest wyrazem troski Kościoła o dobro duchowe tych wiernych, którzy znajdują się w szczególnej sytuacji, iż chcą zawrzeć małżeństwo kanoniczne i nie są dotknięci przeszkodą wynikającą z prawa kanonicznego, ale nie mogą zawrzeć małżeństwa cywilnego z powodu zaistnienia jakiejś przeszkody natury pastoralnej.

W myśl art. 10 konkordatu warunkiem uzyskania skutków cywilnych jest „zgodne oświadczenie woli obojga” zainteresowanych małżonków. Nie wystarczy więc oświadczenie złożone tylko przez jednego z nupturientów nawet za wiedzą drugiego, bądź tylko za domyślną zgodą. W takiej sytuacji, w której małżonkowie nie złożą zgodnego oświadczenia aktu woli, iż chcą zawrzeć małżeństwo w formie kanonicznej ze skutkami cywilnymi, małżeństwo ich nie będzie rodzić skutków cywilnych, ale tylko skutki kościelne.

Ostateczną racją wprowadzenia takiego wymogu jest poszanowanie takiej koncepcji świeckości państwa, w której organy państwowe zachowują neutralną postawę wobec przekonań religijnych i światopoglądowych, a jednocześnie szanują prawo człowieka do ich uzewnętrzniania w życiu publicznym (por. art. 25, ust. 2 konstytucji RP). Gwarancja, iż uzyskanie skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego zależy od złożenia przez strony specjalnego oświadczenia, jakie przewiduje art. 10 konkordatu, oznacza, że państwo nie narzuca nikomu jakiegokolwiek wyznania lub ideologii, ale szanuje ich prawo do swobodnego wyboru formy zawarcia małżeństwa.

Osoby, które chcą zawrzeć małżeństwo kanoniczne bez skutków cywilnych, same stawiają się w niekorzystnej sytuacji. Dlatego Kościół katolicki dąży do tego, aby wszystkie małżeństwa kanoniczne wywierały skutki cywilne. W związku z tym Konferencja Episkopatu Polski w dniu 4 czerwca 1998 r. postanowiła, iż:

– „Wierni Kościoła Katolickiego w Polsce zawierający małżeństwo kanoniczne mają obowiązek uzyskania dla niego skutków cywilnych, zapewnionych w Konkordacie.

– Bez zgody Ordynariusza miejsca nie wolno zatem asystować przy małżeństwach nupturientów, którzy nie chcą, by ich małżeństwo wywierało skutki w prawie polskim”.

– Ordynariusz miejsca może zezwolić na zawarcie małżeństwa bez skutków cywilnych tylko w wyjątkowych przypadkach z ważnych powodów pastoralnych (por. kan. 1071 par. 1, n. 2 KPK).

W sytuacji, w której osoby nie mogą zawrzeć małżeństwa cywilnego z powodu zaistnienia przeszkody cywilnej, np. nieukończenie 18 roku życia, duszpasterz nie może asystować przy zawarciu przez nich małżeństwa kanonicznego, bez zezwolenia ordynariusza miejsca (kan. 1071 § 1, n. 2). Proboszcz powinien „przedstawić sprawę ordynariuszowi miejsca, podając powody takiej decyzji nupturientów, celem uzyskania stosownej zgody. Podobnie należy postąpić, jeżeli narzeczeni przyrzekają, że skutki cywilne dla swojego małżeństwa kanonicznego chcą uzyskać przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego dopiero po zawarciu małżeństwa w Kościele” (nr 6 instrukcji).

3.3. *Moment złożenia oświadczenia woli*

W praktyce powstaje kwestia momentu, w jakim osoby zawierające małżeństwo konkordatowe mają złożyć oświadczenie w sprawie uzyskania skutków cywilnych, tzn.: czy przed ceremonią ślubną, czy bezpośrednio po niej? W odpowiedzi na to pytanie art. 1 § 2. ustawy stanowi: „Małżeństwo zostaje [...] zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu Kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu [...]”.

Z tego wynika, iż oświadczenie nupturientów w sprawie uzyskania skutków cywilnych ma być złożone w momencie sporządzania aktu zawarcia małżeństwa kanonicznego. Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z 22 października 1998 r. dokładnie poucza, iż nupturienci mają swoje oświadczenie wyrazić bezpośrednio przed celebracją małżeństwa wobec świadków i w obecności duchownego oraz potwierdzić je podpisem (Nr 19).

3.4. *Pisemna forma oświadczenia woli co do uzyskania skutków cywilnych*

Ustawa z 24 lipca 1998 r. stawia wymóg, aby oświadczenie woli nupturientów w celu uzyskania skutków cywilnych zostało sporządzone w formie dokumentu. Oświadczenie to powinno być złożone na piśmie i potwierdzone podpisami obojga małżonków, duchownego i dwóch pełnoletnich świadków zwykłych (art. 8 § 2).

Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z 22 października (nr 19) nakazuje, aby oświadczenie to zostało przez nupturientów wyrażone w obecności świadków i wobec duchownego, który będzie asystował przy zawieraniu małżeństwa. Oświadczenie to ma być sporządzone na formularzu „Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa”, który podpisują nupturienci, świadkowie i kapłan asystujący przy zawieraniu małżeństwa, na wszystkich trzech egzem-

plarzach. Przy tym duchowny ma złożyć swój podpis dopiero po zawarciu małżeństwa konkordatowego. Instrukcja nakazuje, aby oświadczenie było składane tylko przez nupturientów, którzy chcą, aby ich małżeństwo wywarło skutki cywilne. Stawianie wymogu, aby oświadczenie składali również nupturienti, którzy nie chcą, aby ich małżeństwo wywierało skutki cywilne, byłoby całkowicie zbędne.

4. TRZECIA FAZA PROCEDURY – WPIS DO AKT STANU CYWILNEGO

Trzecia faza postępowania obejmuje czynności, jakich należy dokonać w celu spełnienia ostatniego warunku uzyskania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego, to jest wpisu do rejestru a.s.c., na podstawie przedłożonego z a w i a d o m i e n i a przekazanego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny (art. 10, ust. 1 pkt 3 konkordatu).

4.1. *Obowiązki duchownego*

Duchowny ma sporządzić zaświadczenie w sprawie dokonania wpisu do rejestru cywilnego. Zaświadczenie to ma być sporządzone przez duchownego, w obecności którego został zawarty związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu Kościoła lub innego związku wyznaniowego (art. 8 § 2-3 k.r.o.).

– „Zaświadczenie to ma być sporządzone na piśmie i podpisane przez duchownego, małżonków i dwóch pełnoletnich świadków obecnych przy złożeniu tych oświadczeń (§ 2).

– „Zaświadczenie, o którym mowa w par. 2, wraz z zaświadczeniem sporządzonym przez kierownika urzędu stanu cywilnego na podstawie art. 4, par. 1, duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego [...]” (§ 3).

Wymogi te są konsekwencją przyjętej w prawie polskim zasady, iż stan cywilny stwierdza się wyłącznie na podstawie aktów sporządzonych w urzędach stanu cywilnego. Zaświadczenie sporządzone przez duchownego traktowane jest więc analogicznie, jak zaświadczenie sporządzone w urzędach stanu cywilnego.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w obwieszczeniu z dnia 4 listopada 1998 r. (M.P. 1998, nr 40, poz. 554) zamieścił „Wykaz stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzenia zaświadczenia stanowiącego

podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 par. 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Stanowiska te w poszczególnych Kościołach są następujące: 1) w Kościele Katolickim: ordynariusz miejsca, proboszcz, administrator parafii, wikariusz w zastępstwie proboszcza, duchowny w zastępstwie proboszcza; 2) w Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym: biskup, proboszcz, wikariusz z upoważnienia proboszcza; 3) w Kościele Ewangelicko-Augsburskim: biskup, proboszcz, administrator, wikariusz; 4) w Kościele Ewangelicko-Reformowanym: wszyscy ordynowani duchowni; 5) w Kościele Ewangelicko-Methodystycznym: pastor parafii; 6) w Kościele Chrześcijań Baptistów: prezbiter, kaznodzieja; 7) w Kościele Adwentystów Dnia Siódmego: duchowni starsi; 8) w Kościele Polsko-Katolickim: proboszcz, administrator parafii; 9) w Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich: rabin, podrabin; 10) w Kościele Starokatolickim Mariawitów: biskup naczelny, ordynariusz, biskup, proboszcz, administrator parafii; 11) w Kościele Zielonoświątkowym: prezbiter.

Zaświadczenie to ma być sporządzone na odpowiednim formularzu, którego wzór zamieszczony został w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. „w sprawie szczególnych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów” (Dz.U. 1998, nr 136, poz. 884).

4.1.1. *Obowiązki duchownego w sytuacji zwyczajnej*

Na duchownego, który asystuje przy zawarciu małżeństwa w sytuacji zwyczajnej (według formy zwyczajnej), Konferencja Episkopatu Polski nakłada różne obowiązki w zależności od tego: czy duchowny asystuje przy zawarciu małżeństwa kanonicznego na mocy uprawnień wynikających z urzędu czy na podstawie delegacji, czy na podstawie licencji.

1) Duchowny asystujący przy zawarciu małżeństwa kanonicznego na mocy uprawnień wynikających z urzędu (proboszcz, administrator parafii, wikariusz parafii) względem swoich parafian osobiście sporządza zaświadczenie i przekazuje je kierownikowi u.s.c.

2) Duchowny asystuje przy zawieraniu małżeństwa na podstawie delegacji, po wypełnieniu formalności, o których mowa w n. 18 niniejszej instrukcji, ma obowiązek niezwłocznego przekazania trzech egzemplarzy „Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa” proboszczowi parafii, od którego otrzymał delegację, który po ich podpisaniu przekaze jeden egzemplarz małżonkom (bezpośrednio

lub pocztą poleconą), drugi do urzędu stanu cywilnego, właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa, a trzeci zachowa w aktach parafii, celem dokonania wpisu w księgach parafialnych.

3) Duchowny, który asystuje przy zawieraniu małżeństwa na podstawie licencji, zobowiązany jest do sporządzenia zaświadczenia o zawarciu małżeństwa kanonicznego i do przesłania go właściwemu kierownikowi u.s.c.

4.1.2. *Obowiązki duchownego w niebezpieczeństwie śmierci*

Duchowny, obecny przy zawarciu małżeństwa konkordatowego w niebezpieczeństwie śmierci, powinien sporządzić „Zaświadczenie o zawarciu małżeństwa”, przy czym powinien zaznaczyć, że małżeństwo zostało zawarte zgodnie z art. 9 par. 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Jeżeli przy zawieraniu małżeństwa był obecny duchowny, o którym mówi kan. 1116 par. 2 KPK i kan. 832 par. 2 KKKW, po imieniu i nazwisku duchownego, zamiast stanowiska podaje się formułę: duchowny w zastępstwie proboszcza, obecny przy małżeństwie zawartym w niebezpieczeństwie śmierci (nr 26). Duchowny obecny przy zawarciu małżeństwa kanonicznego w niebezpieczeństwie śmierci powinien zawiadomić kierownika u.s.c.

4.2. *Kompetencje właściwego kierownika u.s.c.*

Organem kompetentnym do sporządzenia aktu zawarcia małżeństwa konkordatowego jest właściwy kierownik u.s.c. Jest nim kierownik u.s.c. miejscowości, na której terenie dokonano aktu zawarcia małżeństwa kanonicznego (art. 12 ust. 3 ustawy o a.s.c. z 24 lipca 1998).

Zaświadczenie stwierdzające zawarcie małżeństwa kanonicznego, sporządzone w sposób określony przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, ma być przesłane do kierownika u.s.c. właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa kanonicznego.

Regulacja powyższa jest zgodna z kardynalną zasadą o aktach stanu cywilnego, w myśl której o właściwości urzędu mającego zarejestrować zdarzenie z dziedziny stanu cywilnego decyduje miejsce tego zdarzenia (*ubi factus, ibi actus*). Taka regulacja umożliwi szybkie i łatwe przekazanie przez urząd parafialny Kościoła katolickiego lub odpowiedni urząd innego związku wyznaniowego do właściwego kierownika urzędu stanu cywilnego dokumentów stanowiących podstawę sporządzenia aktu małżeństwa cywilnego zawartego w sposób określony w art. 2 k.r.o.

4.3. Termin zawiadomienia o zawarciu małżeństwa kanonicznego

Konkordat w art. 10, ust. 1, pkt 3, stanowi, iż wniosek zawiadamiający o zawarciu małżeństwa ma być przekazany do urzędu stanu cywilnego w terminie *pięciu dni* od dnia zawarcia małżeństwa kanonicznego. Ustawa z 24 lipca 1998 nazywa ten wniosek zawiadomieniem (art. 8 § 3 k.r.o. w wersji znowelizowanej ustawą z 24 lipca 1998 r).

Termin pięciu dni jest terminem zawitym, którego samowolnie nie można przedłużać. Dla ślubów zawartych w sobotę termin zawiadomienia upływa więc w czwartek następnego tygodnia, dla ślubów zawartych w niedzielę – w piątek. Gdyby ostatni dzień terminu przypadł w dniu ustawowo wolnym od pracy – ostatnim dniem zawiadomienia jest najbliższy dzień roboczy. W sytuacji nadzwyczajnej bieg terminu ulega przedłużeniu na czas trwania przeszkody, zwanej „siłą wyższą” (art. 10, ust. 1, pkt 3 konkordatu; art. 8 § 3 k.r.o.).

W świetle k.c. pod pojęciem „siła wyższa” należy rozumieć zdarzenie, którego nie można było przewidzieć i któremu nie można było się oprzeć. Przez termin „siła wyższa” należy zatem rozumieć poważną przyczynę uniemożliwiającą przesłanie takiego zawiadomienia. Jako siłę wyższą można zakwalifikować śmierć lub ciężką chorobę duchownego, odpowiedzialnego za nieprzekazanie takiego zawiadomienia w określonym czasie. W razie zaistnienia takiej przyczyny termin ten podlega przedłużeniu do czasu jej ustania. W razie przekazania zaświadczenia o zawarciu małżeństwa kanonicznego w terminie dłuższym od pięciu dni z powodu zaistnienia siły wyższej, kierownik u.s.c. może przeprowadzić postępowanie wyjaśniające, czy podana przyczyna spełnia znamiona siły wyższej uzasadniającej zawieszenie tego terminu (art. 22 prawo o a.s.c.).

Kierownik u.s.c. ma prawo odmówić wpisu do rejestru małżeństw cywilnych, jeżeli zawiadomienie nadeszło po tym terminie. Znowelizowany art. 2 k.r.o. postanawia, że sporządzenie aktu zawarcia małżeństwa, mimo niezachowania przepisanych ustawowo warunków, czyli po upływie legalnego terminu, może być zaskarżone do sądu przez każdego, kto ma w tym interes prawny. Tytuł takiej skargi określa ustawa jako *u s t a l e n i e n i e i s t n i e n i a m a ł ż e ń s t w a*. Skargę o orzeczenie nieistnienia małżeństwa należy odróżnić od skargi o unieważnienie małżeństwa.

4.4. Termin sporządzenia aktu małżeństwa cywilnego

Kierownik u.s.c. ma obowiązek sporządzić akt zawarcia małżeństwa niezwłocznie, nie później niż w następnym dniu roboczym po dniu, w którym

do urzędu stanu cywilnego nadeszły dokumenty określone w ust. 1. Jako datę zawarcia małżeństwa wpisuje się datę złożenia oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (art. 61 a ust. 2).

Po sporządzeniu aktu przekazane dokumenty włącza się do akt zbiorowych rejestracji stanu cywilnego (ust. 3).

Jeżeli zaświadczenie, o którym mowa w ust. 1, przekazane do urzędu stanu cywilnego przez nadanie jako przesyłka polecona w polskim urzędzie pocztowym zostało utracone przed dotarciem do urzędu stanu cywilnego, kierownik tego urzędu, na wniosek osoby zainteresowanej, zwróci się do duchownego o potwierdzenie treści utraconego zaświadczenia oraz dostarczenie dowodu nadania przesyłki. Na tej podstawie kierownik urzędu stanu cywilnego sporządzi akt małżeństwa, jeżeli stwierdzi, że zachowany został termin, o którym mowa w art. 8 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (ust. 4).

Kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia sporządzenia aktu małżeństwa, jeżeli dokument, o którym mowa w ust. 1, przekazano do urzędu stanu cywilnego po upływie terminu określonego w art. 8 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (ust. 5).

4.5. Informacje w zawiadomieniu

W dokumencie zawiadamiającym urząd stanu cywilnego o zawarciu małżeństwa wobec duchownego w celu dokonania wpisu do rejestru małżeństw przez kierownika urzędu stanu cywilnego, duchowny ma stwierdzić, iż w jego obecności nupturienti złożyli:

- 1) oświadczenia woli dotyczące zawarcia związku małżeńskiego podlegającego prawu wewnętrznemu Kościoła;
- 2) oświadczenia woli wywarcia skutków cywilnych zawieranego małżeństwa.

Zaświadczenie o tym fakcie wraz z treścią oświadczeń, jakie nupturienti złożyli wobec kierownika u.s.c. o braku przeszkód do zawarcia małżeństwa (art. 8 §1-2) i co do nazwiska stron i ich dzieci.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. w art. 18 pkt 3 w tej sprawie zaleca: „Zaświadczenie stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa duchowny sporządza w trzech egzemplarzach, z których jeden przeznaczony jest dla kierownika urzędu stanu cywilnego sporządzającego akt małżeństwa, drugi – dla małżonków, a trzeci pozostawia się w aktach jednostki organizacyjnej Kościoła lub związku wyznaniowego, w której zawarto małżeństwo”.

Niezwłocznie po złożeniu tych oświadczeń duchowny asystujący przy zawieraniu małżeństwa sporządza więc zaświadczenie potwierdzające ten fakt. Zaświadczenie to winno być sporządzone na formularzu określonym przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Podpisują je: nupturienti, dwaj pełnoletni świadkowie i asystujący duchowny (art. 8 par. 2 k.r.o.). Zaświadczenie to, jeśli chodzi o małżeństwo zawarte w Kościele katolickim, zawsze powinno być podpisane także przez proboszcza, administratora lub wikariusza parafii, na terenie której zostało zawarte małżeństwo (niezależnie od faktycznego miejsca ceremonii ślubnej (kościół parafialny czy kościół rektoralny, zakonny, kaplica) oraz opatrzone okrągłą pieczęcią parafialną.

Zawiadomienie to ma być na formularzu, który nupturienti dostarczyli z u.s.c. Informacje te obejmują:

- nazwiska i imiona osób zawierających małżeństwo, ich nazwiska rodowe, stan cywilny, miejsce i datę urodzenia oraz miejsce zamieszkania, miejsce i datę zawarcia małżeństwa;
- nazwiska i imiona oraz nazwiska rodowe rodziców każdej z dwójga osób zawierających małżeństwo:
- nazwiska i imiona świadków;
- nazwisko, które będą nosić dzieci pochodzące z małżeństwa, wpisuje się na podstawie pisemnych oświadczeń złożonych przed kierownikiem u.s.c. i wpisanych do wydanego przez niego zaświadczenia.

4.6. *Sposób zawiadomienia*

Zawiadomienie to może być przekazane przez posłańca lub drogą pocztową. Jeżeli duchowny wybrał tę drugą drogę, to zawiadomienie powinno być nadane w formie przesyłki poleconej (art. 8 § 3 k.r.o. w wersji wpisanej do ustawy z 24 lipca 1998). Niezachowanie terminu pięciodniowego skutkuje tym, iż nie może być sporządzony akt małżeństwa w księgach u.s.c. i w takim wypadku sprawa może trafić do sądu cywilnego.

4.7. *Kontrola sądowa odmowy wpisu do akt stanu cywilnego*

Ustawa z 24 lipca 1998 r. gwarantuje sądową kontrolę decyzji administracyjnej kierownika u.s.c. związanych z zawarciem małżeństwa, w tym decyzji związanych z zawarciem małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi. Art. 7a, pkt 2 ustawy o a.s.c. w brzmieniu znowelizowanym ustawą z 24 lipca 1998 r. w tej sprawie stanowi: „Osoba zainteresowana w terminie 14 dni od dnia doręczenia jej pisma kierownikowi urzędu stanu cywilnego może wystąpić z wnioskiem do sądu rejonowego właściwego ze względu na sie-

dzibę urzędu stanu cywilnego o rozstrzygnięcie, czy okoliczności przedstawione przez kierownika urzędu stanu cywilnego uzasadniają odmowę dokonania czynności. Prawomocne postanowienie sądu wiąże kierownika urzędu stanu cywilnego”.

Decyzja kierownika u.s.c. o odmowie sporządzenia aktu małżeństwa z powodu niespełnienia jednej z przesłanek przewidzianych w art. 10, ust. 1, pkt 1-3, a zwłaszcza z powodu niedotrzymania pięciodniowego terminu przewidzianego na powiadomienie w celu dokonania wpisu podlega zatem zaskarżeniu w trybie zwykłego zaskarżania decyzji administracyjnych.

4.8. *Walor prawny wpisu małżeństwa konkordatowego do akt stanu cywilnego*

W związku z realizacją art.10 konkordatu w polskim porządku prawnym powstaje kwestia, jaki jest walor prawny wpisu małżeństwa konkordatowego do rejestru cywilnego, sporządzony przez kierownika u.s.c. na podstawie zaświadczenia o zawarciu małżeństwa kanonicznego nadesłanego przez duchownego.

W celu wyjaśnienia tej kwestii w procesie powstawania małżeństwa konkordatowego należy wyróżnić dwa elementy:

1) szczególną czynność prawną, która dokonuje się w momencie zgodnego oświadczenia przez nupturientów swej woli zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi;

2) akt administracyjny, jakim jest akt woli kierownika u.s.c., jako przedstawiciela władzy państwowej, w momencie sporządzenia wpisu tej czynności do rejestru cywilnego.

Art. 10, ust. 1 konkordatu stanowi, że małżeństwo konkordatowe istnieje „od chwili zawarcia małżeństwa kanonicznego”, jeśli zostaną spełnione trzy warunki, z których ostatnim jest dokonanie wpisu do akt stanu cywilnego na podstawie przedstawionego wniosku. Z tego wynika, że elementem konstytutywnym małżeństwa cywilnego zawartego w trybie konkordatowym są zgodne oświadczenia stron co do zawarcia małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi. Jednak z woli ustawodawcy oświadczenia te pełny walor uzyskują dopiero z chwilą spełnienia się ostatniego, czyli wpisu do akt stanu cywilnego.

Posługując się argumentem *a contrario* należy sądzić, iż w sytuacji, w której w terminie ustawowym nie sporządzono aktu małżeństwa w u.s.c., małżeństwo konkordatowe należy traktować jako nieistniejące. Skutek prawny oświadczenia przez nupturientów woli zawarcia małżeństwa, jaki zaistniał

w momencie złożenia przez nich swych oświadczeń woli, przestaje więc istnieć z powodu niespełnienia ostatniego z tych warunków, jakim jest wpis do akt stanu cywilnego. Z takiej konstrukcji normy wynika, iż niesporządzenie aktu zawarcia małżeństwa w określonym terminie jest warunkiem unicestwiającym (*conditio dissolutiva*) małżeństwo w porządku państwowym. Dopiero wpis zawartego małżeństwa konkordatowego do akt stanu cywilnego nadaje mu pełny walor prawny.

THE PROCEDURE OF RECOGNIZING THE CIVIL CONSEQUENCES OF A CANONICAL MARRIAGE IN THE POLISH LAW

S u m m a r y

As result of conclusion of a concordat between the Apostolic See and Poland, the institution of "canonical marriage with civil consequences", called a concordat marriage, has been introduced into the Polish law system. The considerations contained in the present paper are concerned with an analysis of legal acts and actions that should be taken by "the priest of the Catholic Church or another religious association" – recognized by the law – and the head of the registry when such a marriage is contracted, according to the requirements established in art. 10 of the concordat and the law of July 24, 1998 about changing the laws: Family and Tutelar Code, the relations between the Catholic Church and the State, and some other ones. The author distinguishes three stages in the procedure:

- 1) the stage preceeding contraction of marriage;
- 2) the stage of celebrating marriage;
- 3) the stage following contraction of marriage.

Translated by Tadeusz Kartowicz